

Єфімов

Микола Миколайович,

доцент кафедри криміналістики,
судової медицини та психіатрії
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ОСОБА ПОТЕРПІЛОГО В ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Відомості про особу потерпілого в провадженнях по злочинах проти громадського порядку виконують важливу роль в розслідуванні. Зокрема, вони потрібні для вибору найбільш доцільних тактичних прийомів проведення окремих слідчих (розшукових) дій, підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень у цілому та попередження суспільно-небезпечних діянь.

В ході дослідження цього учасника процесу, як доречно зазначає В.С. Бурданова та В.М. Биков, повинні бути з'ясовані основні дані, що характеризують його як особистість, відомості про спосіб його життя, відносини з оточуючими, взаємовідносини потерпілого та підозрюваного, позиція потерпілого стосовно кримінального провадження та можливого покарання злочинця тощо [1, с. 21].

Потерпілих від злочинів проти громадського порядку можна розглядати з різних ракурсів. Наприклад, проведеним дослідженням були встановлені такі обставини: вони перебували у стані алкогольного сп'яніння в 24 % випадків, виявляли нерозбірливість у виборі знайомств – 15 %, намагались застосувати насильство чи допускали образи – 21 % тощо. У деяких випадках потерпілі через ці причини намагаються по-іншому зобразити свою роль при вчиненні злочинних дій. Однак такі відомості, хоча й мають значення при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій (допит потерпілого, одночасний допит раніше допитаних осіб тощо), але для профілактики та розслідування злочинів проти громадського порядку в цілому вони майже не потрібні.

Якщо розглядати злочини проти громадського порядку з боку вини потерпілого у вчиненні суспільно небезпечного діяння, то слід зазначити, що ці склади є одними із найбільш віктимних. Так, аналіз слідчої практики у справах про злочини проти громадського порядку вказує на те, що в деяких випадках роль потерпілого від злочину не така вже й невинна, як може здатися на перший погляд. Часто на практиці виникають питання про те, яку зі сторін, задіяних у вчиненні правопорушення, притягати до кримінальної відповідальності. Адже дії потерпілого деякою мірою обумовлюють

відповідні дії особи злочинця, провокують його, у зв'язку з чим «виникає віктимогенна ситуація як окремий випадок криміногенної ситуації» [5, с. 10]. Як показує аналіз протоколів допитів потерпілих та підозрюваних, нерідко жертва до вчинення суспільно-небезпечного діяння була в одній компанії з винним.

Віктимність окремої особи, як наголошує Д.В. Рівман, поняття відносне, оскільки вона реалізується як через її особистісні риси, так і залежно від конкретної ситуації: зовнішніх обставин, характеристик злочинця тощо [4, с. 27]. Саме тому, говорячи про віктимну роль потерпілих, вважаємо, що, виходячи з їх поведінки та певних рис, можуть вчинюватися кримінально карані дії.

Відповідно до цього ми вважаємо за потрібне виділити три основні віктимогенні групи. Першу групу складають ситуації, в яких дії чи риси особи потерпілого мають провокаційний характер, тобто в них самих є привід для вчинення правопорушення. Звичайно, вони можуть проявлятися у формі аморальної поведінки потерпілої особи (наприклад, у вихвалюванні певними своїми рисами тощо). У даному випадку доречно говорити про конфронтацію різних неформальних угруповань або расові протиріччя.

У першому випадку найбільш яскраво виділяється віктимна роль такого молодіжного угруповання, як емо (від англ. «emotion» – емоції, переживання), оскільки одним із його гасел є страждання, і навіть це викликає у певних неформальних груп жорстокого спрямування (наприклад, скінхеда) хвилі насильства стосовно їх. Що ж до расових конфліктів, то вони мають місце як у випадках взаємодії представників різних національностей між собою, що є меншинами на території держави, так і при взаємодії корінного населення із зазначеними групами. Звичайно, ці дані мають певний суб'єктивізм, але не можна заперечувати, що такі прояви мають місце. При цьому офіційної статистики злочинів на расовому ґрунті в Україні немає, а правоохоронці продовжують називати більшість таких випадків хуліганством.

Другу групу складають випадки, коли поведінка особи пов'язана з виникненням ситуації, що сприяє вчиненню злочинів проти громадського порядку. Серед цих ситуацій найбільш яскравими є ті, коли на перше місце виходять відсутність протидії злочинцю. Вони можуть розвиватися на сімейному або товариському ґрунті.

Постраждати в результаті злочину, як доречно зазначає Д.В. Рівман, в принципі може будь-яка особа, але потенційно найбільш уразливі лише певні категорії, для яких характерна сукупність об'єктивних і суб'єктивних обставин, що стосуються їхньої особистості та поведінки [3, с. 59]. До найбільш уразливих категорій осіб щодо вчинення злочинних дій потрібно віднести працівників правоохоронних органів. Це безпосередньо пов'язано з їхньою професійною діяльністю або службовим становищем. Дії певної групи фанатів можуть викликати негативні емоції і, як наслідок, вчинення

протиправних дій з іншої сторони.

Третю групу складають ситуації, в яких правомірна поведінка потерпілого є приводом для вчинення протиправних дій. Більшість ситуацій, в яких діями злочинців завдається фізична чи матеріальна шкода, пов'язана з правомірною поведінкою потерпілих, які в тій чи іншій формі втрутилися в розвиток подій.

Розкриваючи сутність даної віктимної групи, слід розуміти, що мотиви правомірних дій можуть бути як особистими, так і проявляти правове становище потерпілої особи. Адже мають місце випадки, коли в барі, кафе, магазині чи іншому місці особі, що висловлюється нецензурно, роблять зауваження, а у відповідь замість розуміння отримують негативну реакцію.

Так, 17 травня 2008 року близько 21 години в магазині, що по вул. Єнгельса в с. Горошине Семенівського району Полтавської області, гр. В. зробив зауваження одному з молодих людей, що нецензурно висловлювалися в магазині. На це гр. С. з хуліганських мотивів, грубо порушуючи громадський порядок, з особливою зухвалістю, не припиняючи нецензурно висловлюватись, завдав гр. В. тілесних ушкоджень [2]. Це діяння було кваліфіковане за ст. 296 КК України. Тут має місце трансформація адміністративного в кримінально-каране правопорушення, що було зумовлено правомірною поведінкою з боку потерпілого.

Підсумовуючи, зазначимо, що виникають ситуації, коли потерпілий своїми рисами зовнішності, поведінкою тощо провокує вчинення протиправних дій. Завданнями ж працівників правоохоронних органів є встановлення можливих криміногенних ситуацій та запобігання їм. Саме для цього нами були виділені наступні групи віктимогенних ситуацій: 1) ситуації, в яких дії чи риси особи потерпілого мають провокаційний характер; 2) випадки, коли поведінка особи пов'язана з виникненням ситуації, що сприяє вчиненню злочинів проти громадського порядку; 3) ситуації, в яких правомірна поведінка потерпілого є приводом для вчинення протиправних дій.

Список використаних джерел:

1. Бурданова В. С. Виктимологические аспекты криминалистики: учебное пособие / В. С. Бурданова, В. М. Быков. – Ташкент. – 1981. – 80 с.
2. Кримінальна справа № 1-28/11, Архів Семенівського районного суду Полтавської області, 2011 рік
3. Ривман Д. В. Классификация криминологических ситуаций в зависимости от качеств личности поведения потерпевшего от преступления / Д. В. Ривман // Вопросы теории и практики борьбы с преступностью. – Ленинград, 1972. – С. 39-62.
4. Ривман Д. В. О содержании понятия виктимность / Д. В. Ривман // Вопросы теории и практики борьбы с преступностью. – Ленинград, 1974. – С. 18-28.
5. Франк Л. В. Виктимология и виктимность / Л. В. Франк. – Душанбе, 1972. – 45 с.